

עוד על גורל הקראים בתקופת השואה

אבקש להוסיף כמה פרטים למאמר 'הקראים באירופה שבשליטת הנאצים בראי מסמכים גרמניים' מאת שמואל ספקטור ('פעמים' 29, תשמ"ז).

בימי מלחמת העולם השנייה ואף שנים רבות אחריה מצאה מהלכים הסברה, שגורל הקראים באירופה בתקופת השואה היה כגורלם המר של היהודים. פורסמו מאמרים שהביאו עובדות ומספרים חסרי שחר על קורבנות של קראים בשואה. קשה להבין את ההתעלמות ממה שכתבו העדים החיים שבאו מגטו וילנה, כגון ד"ר מאיר דבורז'צקי, חייקה גרוסמן ואחרים על הקראים בעיר זו. בספרו של דבורז'צקי 'ירושלים דליטא אין קאמף און אומקום' (ביידיש) פאריס 1948, ובתרגום עברי: 'ירושלים דליטא במרי ובשואה' (תל-אביב 1951), מתואר בין היתר, כי הגרמנים התייחסו אל הקראים כאל לא-יהודים ולא רדפו אותם, על-כך יהודים רבים הצטיירו כדרכונים מזויפים של קראים והצילו עצמם. אולם 'חכם' הקראים שלח לגסטאפו רשימה מפורטת של שמות כל הקראים בעדתו וכתובותיהם, וכך יכלו הנאצים לגלות את בעלי התעודות המזויפות. (דבורז'צקי, עברית, עמוד 318).

על כוחה הרב של תעודת-זהות קראית, תעיד הדוגמה הבאה. כאשר מרדכי טננבוים-תמרוף, מהמארגנים הבולטים של תנועת-המרי האנטי-נאצית, ביקש תעודה קראית מאת החכם ראש הקהילה הקראית בוילנה, סירב לו הלה בזעם ואיים להסגירו לידי הגסטאפו. אולם באין ביכולתו להשיג תעודה קראית אותנטית, התקין טננבוים לעצמו תעודה מזויפת על שם יוסיף תמרוף, ומצויד בתעודה זו נסע מגטו וילנה לגטו ביאליסטוק וברכבת מביאליסטוק לוארשה ומוארשה לקראקוב הלך ושוב, כדברי דבורז'צקי (ספרו בעברית, עמ' 160, 166). את הנסיעה הזאת מתאר יצחק צוקרמן (אנטק) בהקדמתו לספרו של מ' טננבוים-תמרוף, 'דפים מן הדליקה' (הוצאת הקיבוץ המאוחד תש"ח, עמ' 15-16). ראה על כך גם בספרה של חייקה גרוסמן, 'אנשי המחותר' (מרחביה 1950, עמ' 49).

על העובדות וההוכחות בנדון שהביא ד"ר שמואל ספקטור במאמרו הנ"ל אוסיף עוד ראיה. בספרו, בפולנית, 'Z Otchłani...' ('מן התהום', חיפה 1967) מספר מאקסימיליאן דול, מורה בגימנסיה בבורשצ'וב שבגאליציה לפני המלחמה, שהוא חי תחת הכיבוש הנאצי כקרא, מצויד בתעודה שהתקין לעצמו, וליתר ביטחון שאף להשיג מסמך רשמי על עצם קיומם של קראים ומעמדם החוקי תחת השלטון הנאצי. לכן פנה בשם אוקראיני אחד, תלמידו לשעבר ובאותה עת בעל חנות לנעליים 'באטא' בעיר ברז'אני (Brzeżany), מעריצו ומוקירו אף בעת צרתו, לעירייה של האליץ' בשאלה על הקראים בעיר זו. התשובה שנתקבלה (באוקראינית) מובאת בזה בתרגום עברי. סבורני שזה מסמך נדיר, ואולי יחיד במינו, המעיד בפירוש, בכתב, על קראים שחיו תחת השלטון הנאצי בשלום ובמנוחה.

גנראלגוברנמנט, שטדטפרוולטונג. עיריית העיר האליץ',

T: 27/6/43, 18.3.1943

לבית העסק 'באטא'

בברז'אני

בתשובה למכתב מיום 10.3.1943, מודיעה עיריית העיר האליץ', כי בהאליץ' חיים כ-95 קראים. הם כנראה ממוצא טאטארי. הם חיים בלי שום הפרעות מצד השלטון.

המנהל:

(חתימה)

(אליניק)

אוסיף על כך עוד עדות אחת, מתוך מסמך שנכתב בבודאפשט בנובמבר 1943, ומחברו אינו ידוע. המסמך הומצא לי מארכיונו של ד"ר מ' דבורז'צקי. בעמוד 11 של המסמך נאמר:

'הקראים שהם עדה די גדולה בוילנה, גרו מחוץ לגטו והיו בעלי זכויות מיוחדות ולא רצו לעשות שום דבר ליהודים. ה"חכם" שלהם איים על מרדכי והרמן, שפנה אליהם בעניין ניירות, שימסור אותם למשטרה [...]'.¹

ראוי לברר מה דעתם של הקראים במדינת ישראל על גורל הקראים שבאירופה הכבושה בידי הנאצים. הרב יוסף אלגמיל כותב בספרו 'תולדות היהדות הקראית' (כרך א, רמלה תשל"ט, עמ' 200), כי הקראים הושמדו יחד עם היהודים בידי הנאצים. כראיה לכך הוא מביא, לכד מן התיאור של אנאטולי קוזניצוב בספרו 'כאבי יאר', את דברי ד"ר ש"ז כהנא, מנכ"ל משרד הדתות בעת הגאום שנשא ב-9 באוגוסט 1961, ולדבריו:

הדבר קרה בשנת 1940, כאשר השלטונות הנאציים בווארשה שלחו מכתב לאביו (של ד"ר כהנא), הרב הישיש שהיה באותה העת רב בווארשה, ובו שאלה: 'מה דינים של הקראים? האם נחשבים הם ליהודים אם לאו? מובן, שהשאלה [...] היתה גורלית לגבי בני-הקהילה [הקראית]. הרב כהנא [...] הזמין אליו את חכם הקהילה [הקראית] ונציגיה, כדי לשמוע את חוות-דעתם. לאחר שהרב כהנא קרא את המכתב שקיבל והסביר להם, כי בתשובתו תלויים חייהם של בני-הקהילה, קמו נציגי הקהילה כאיש אחד ואמרו: 'יהודים אנחנו והגורל הצפוי לכל עם ישראל, יהיה גם גורלנו. יחד נמות ויחד נראה כשוב ד' את שיבת ציון ואת הגאולה השלמה'. התשובה שנתן הרב כהנא ברוח הדברים ששמע מפי נציגי הקהילה קבעה את גורל הקהילה יחד עם בית-ישראל.

באותו ספר, בעמ' 212, ניתנת גירסה שונה של סיפור זה מפי ד"ר ש"ז כהנא, וזו לשונה:

היה זה בשנת ת"ש, בווארשה [...]. כאשר הועיק הפרופסור בלבן ישיבה בבית אבא זצ"ל, רבה של ווארשה. הישיבה היתה בקשר עם מכתב שקיבל מאת איש מדע גרמני, איש הגיסטאפו, בקשר לשאלה מה הם הקראים [...] כולם ידעו את משמעות השאלה, שבאה מלשכתו של אותו צורר אייכמן [...] באותה התייעצות אמר אבא זצ"ל: 'נשאל אותם כעצמם, אם רוצים הם להיות שותפים לסבל של העם היהודי'. אני יותר בישיבה לא השתתפתי, אך כשהייתי בוויילנא לאחר שברחתי מווארשה ונפגשתי עם אחד מאנשי הקהילה [הקראית] מטרוקי, ענה לי: 'בשבילנו אין זו שאלה כלל. אנחנו שותפים לסבל. מי ששותף לסבל, זכאי להיות שותף לשמחה [...]'.²

בראש וראשונה יש לתמוה: מאין בא כאן האיזכור של אייכמן? שהרי בשנת 1940 בווארשה עדיין לא היתה הריגה המונית של בני-עמנו ובגטו היו כחצי מיליון יהודים. איש בווארשה לא ידע מאומה על אייכמן, שלא היה מעורב באותו זמן בהשמדת יהודים, וממילא לא היתה בווארשה שום לשכה שלו. ולגופו של עניין, לא הרב כהנא קיבל את המכתב הנ"ל, אלא ד"ר באלאבן והוא שכינס את האסיפה. על תשובת הקראים, שנכונים הם למות כיהודים, לא סיפר הד"ר כהנא, מפני שהוא לא שמע אותה, שהרי לא השתתף באסיפה עד תומה. כלומר החלק הראשון של הגירסה השנייה בספרו של אלגמיל הוא אמת וזהה עם סיפורו של ד"ר וייכרט, שלפיו ד"ר באלאבן וד"ר שיפר הגישו באמצעותו למחלקה האוכלוסיה והסעד בקראקוב את חוות-דעתם החד-משמעית, שהקראים אינם מגזע היהודים. שני ההיסטוריונים האלה עשו זאת בכוונה תחילה, כדי למנוע מן הקראים את הגורל המר של היהודים. אשר לסיפור, כאילו קרא מטרוקי אמר לד"ר כהנא בוילנה על נכונות בני עדתו למות כיהודים, איננו יודעים מה קרא בודד אמר, אבל המצב הכללי ידוע לנו. דווקא הקראים מטרוקי ומווילנה השתדלו לשכנע את הגרמנים, שאין להם לקראים כל קשר עם היהודים, לא מבחינת הגזע ולא מבחינת האמונה, ועל-כן הכירו בהם הגרמנים כלא-יהודים ומנעו מהם את הסבל שנפל בחלקם של היהודים. בסיום ראוי להדגיש, כי בתקופת השואה היה קרע מוחלט בין הקראים באירופה לקראים במזרח. הקראים באירופה התנכרו לאחיהם שבאפריקה ובאסיה. לעומת זאת, הקראים במזרח השתתפו במפעל התקומה הציוני ומאוחר יותר עלו רובם לישראל. והדברים ידועים.